

КІРОВОГРАДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

ГАЛАГАН ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

УДК 811.161.2'367.5

**СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА СТРУКТУРА РЕЧЕНЬ
З ТРИВАЛЕНТНИМИ ПРЕДИКАТАМИ**

Спеціальність 10.02.01 – українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Кіровоград – 2004

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Ожоган Василь Михайлович,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
кафедра української мови, професор.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Мойсієнко Анатолій Кирилович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри сучасної української мови;
кандидат філологічних наук, доцент
Калько Микола Іванович,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
кафедра українського мовознавства, доцент.

Провідна установа – Рівненський державний гуманітарний університет,
кафедра української мови, Міністерство освіти і науки
України, м. Рівне.

Захист відбудеться 21 жовтня 2004 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 23.053.01 у Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка за адресою: 25006, м. Кіровоград, вул. Шевченка, 1; зал засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (25006, м. Кіровоград, вул. Шевченка, 1)

Автореферат розіслано “___” _____ 2004 року

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

О.О. Кухар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку синтаксичної теорії характеризується намаганнями лінгвістів систематизувати закономірності репрезентації семантичної структури речення формально-граматичними засобами. Це зумовлено обґрунтуванням речення як багатомірної синтаксичної одиниці, структурні компоненти якої перебувають в ієрархічному взаємозв'язку та взаємодії. Основну роль у формуванні структури речення відіграє предикат, який своєю семантико-синтаксичною валентністю прогнозує кількісний та якісний склад субстанціальних синтаксем, указує на їхні семантичні функції та відношення між ними. У синтаксичних дослідженнях останніх років проблеми, пов'язані з валентністю предиката, набувають особливої актуальності.

Основні засади теорії валентності були започатковані французьким лінгвістом Л. Теньєром та отримали свій подальший розвиток у працях Г. Брінкмана, Г. Гельбіга, Ч. Філлмора, У. Чейфа, С. Д. Кацнельсона, В. В. Богданова, О. І. Москальської, В. Г. Адмоні, М. Д. Степанової та ін. На матеріалі української мови відповідну проблематику висвітлено в наукових розвідках Й. Ф. Андерша, І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, А. П. Загнітка, М. Я. Плющ, О. І. Леути, Т. Є. Масицької, О. Г. Межова, О. Ф. Ледней, В. А. Тимкової, І. А. Пасічник, Н. М. Попович, О. В. Куц та ін. Помітною стала тенденція до вивчення валентного потенціалу різних типів предикатних синтаксем.

У центрі уваги українських дослідників знаходилися здебільшого предикати стану (дослідження П. П. Драгомирецького, О. І. Леути), а також маломісні предикати дії та якості (праці В. В. Гумовської, В. А. Тимкової, І. А. Пасічник, Н. Г. Ніколаєвої). Характерні риси предикатних синтаксем із середньою та максимальною сполучуваністю окреслено лише частково. Закономірності функціонування таких предикатних одиниць потребують усебічного й детального аналізу на принципах теорії валентності.

Окремий різновид предикатних синтаксем становлять тривалентні предикати, з-поміж яких виокремлюємо тривалентні дієслівні предикати та тривалентні предикати якості. Зазначені предикатні компоненти особливі тим, що субстанціальні синтаксеми, з

якими вони поєднуються, характеризуються різноманітним семантичним наповненням і мають певні відмінності свого облігаторного й факультативного вияву.

У сучасному українознавстві відсутній системний аналіз реченнєвотвірного потенціалу тривалентних дієслівних предикатів на основі їх валентного оточення. Вибір у ролі конкретного об'єкта дослідження речень з тривалентними предикатами пояснюється тим, що вивчення обмеженої кількості синтаксичних структур дозволяє глибше простежити закономірності формування семантики речення та форми його структурного втілення.

Проведене дослідження є додатковим матеріалом для розв'язання таких важливих проблем синтаксису, як кваліфікація структури речення, визначення особливостей лексичного наповнення семантичних складників, виявлення відношень між семантичною й синтаксичною структурами речення. Саме цим зумовлена **актуальність теми**.

Об'єктом дослідження є специфіка формування семантико-синтаксичної структури речення на основі валентності предикатів.

Предметом вивчення є семантико-синтаксична структура речень, утворених тривалентними предикатами.

Мета дисертаційної роботи полягає в системному вивченні специфіки формування семантико-синтаксичної структури речень на основі трьох валентностей предикатних синтаксем у сучасній українській літературній мові.

Відповідно до поставленої мети накреслено такі основні **завдання**:

1. З'ясувати специфіку категорії валентності та її зв'язок із семантико-синтаксичною структурою речення.
2. Виокремити й охарактеризувати лексико-семантичні групи тривалентних предикатів.
3. Установити закономірності функціонування облігаторних і факультативних субстанціальних синтаксем у реченнях з тривалентними предикатами.
4. Проаналізувати семантико-синтаксичну структуру елементарних речень, сформованих тривалентними дієслівними предикатами.
5. Дослідити особливості семантико-синтаксичної структури елементарних речень з тривалентними предикатами якості.

6. Визначити співвідношення між семантичним та формально-граматичним рівнями структур, утворених тривалентними предикатами.
7. Виявити специфіку функціонування вторинних субстанціальних компонентів у структурі речень з тривалентними предикатами.

Методи дослідження. Мета дисертації та специфіка досліджуваного об'єкта зумовлюють використання:

- описового методу з елементами застосування трансформаційного й функціонального аналізу при встановленні семантичних угруповань тривалентних предикатів, вивченні особливостей зумовлених ними субстанціальних компонентів і визначенні типів семантико-синтаксичної структури речень із зазначеними предикатами;

- методу моделювання для аналізу кореляції між семантичною та формально-граматичною структурами речень з тривалентними предикатами, а також для виявлення специфіки вторинних субстанціальних компонентів у таких конструкціях.

Джерела фактичного матеріалу. Матеріалом дослідження стали близько 1000 тривалентних дієслів та понад 300 тривалентних прикметників, дібраних методом суцільної вибірки зі “Словника української мови” в 11 т. (К., 1970 – 1980) та “Словника синонімів української мови” в 2 т. (К., 1999 – 2000). Джерелами ілюстративного матеріалу слугували приклади, дібрані з художніх творів українських письменників, а також елементарні речення, змодельовані автором відповідно до валентності предикатів. Використання зазначених конструкцій зумовлено їхньою мінімальною структурною достатністю, що уможливорює чіткіше вивчення особливостей формування таких речень.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, темами. Напрямок дисертаційного дослідження відповідає науковій темі “Актуальні проблеми лексикології та граматики української мови” (№ 0204V000690) кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка і затверджений фаховою координаційною радою Інституту української мови НАН України (протокол № 11 від 7 листопада 2002 року).

Наукова новизна роботи та особистий внесок здобувача. Уперше в українському мовознавстві здійснено комплексний аналіз семантико-синтаксичної структури речень з тривалентними предикатами: встановлено лексико-семантичний потенціал тривалентних

предикатів; проаналізовано їхню реченнєвотвірну спроможність; описано характерні риси облігаторних і факультативних компонентів, участі яких вимагають зазначені предикати; з'ясовано співвідношення між семантико-синтаксичною та формально-синтаксичною структурами речень, утворених тривалентними предикатами; виявлено специфіку функціонування вторинних субстанціальних компонентів, залежних від таких предикатних синтаксем.

Теоретичне значення дисертації. Опрацьовані принципи аналізу семантико-синтаксичної структури речень сприяють поглибленому вивченню специфіки категорії валентності, її зв'язку із семантико-синтаксичною структурою, збагаченню новими ідеями теорії функціональної граматики сучасної української мови та типологічно подібних до неї мов. Теоретичні узагальнення виконаної роботи можуть мати застосування в подальших дослідженнях теорії валентності, зокрема визначальної ролі предиката в реченнєвотвірному процесі, а також розмежуванні валентно пов'язаних і валентно непов'язаних елементів синтаксичної конструкції.

Практична цінність одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані при написанні підручників та навчальних посібників із граматики української мови, укладанні словників семантико-синтаксичної валентності предикатних слів, для створення спецкурсів, проведення спецсемінарів і факультативних занять з функціонального синтаксису сучасної української мови, а також у науково-дослідній роботі студентів.

Апробація роботи. Результати дослідження обговорювалися на наукових конференціях молодих викладачів та на засіданнях кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (2002–2004). З тематики дисертації виголошено наукову доповідь на Всеукраїнській науковій конференції “Актуальні проблеми категорійної граматики” (Переяслав-Хмельницький, 2002).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в п'яти публікаціях у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Обсяг і структура дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списків використаної літератури (218 найменувань) та літературних джерел

(145 найменувань). Повний обсяг дисертаційної роботи становить 188 сторінок, текстова частина викладена на 161 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **“Вступі”** обґрунтовано актуальність теми дисертації, проаналізовано її теоретичні засади, окреслено об’єкт і предмет роботи, встановлено мету, завдання та методи наукового дослідження, з’ясовано наукову новизну, теоретичне й практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, вказано джерела фактичного матеріалу.

У першому розділі **“Проблема валентності предикатів у сучасному мовознавстві”** подано теоретичні основи проблеми дослідження, визначено місце валентності в системі граматичних категорій, проаналізовано наукову літературу, що відбиває етапи вивчення валентності, її вплив на процес формування семантико-синтаксичної структури елементарного речення, розкрито специфіку предиката як конститутивного компонента речення та особливості зумовлених його валентністю непередикатних компонентів.

У граматичній системі сучасної української мови, окрім морфологічних, морфолого-словотвірних та синтаксичних категорій, виокремлено міжрівневі граматичні категорії, з-поміж яких особливе місце посідає категорія валентності. За своїми морфолого-синтаксичними властивостями вона співвідноситься з семантичними, словотвірними, морфологічними та синтаксичними особливостями мовної системи. Семантико-синтаксична валентність, ґрунтуючись на семантичних особливостях предиката, визначає його сполучуваність із залежними субстанціальними компонентами.

Проблема вивчення теорії валентності пов’язана здебільшого з дослідженням особливостей структури простого речення і зокрема визначальної ролі предиката в процесі його формування. Такий підхід зумовлений розумінням предикатної синтаксеми як основного носія семантико-синтаксичної валентності, повна реалізація якої відбувається на рівні речення. Під семантико-синтаксичною валентністю предиката розуміємо його здатність визначати кількісний та якісний склад непередикатних компонентів, мати певне

число відкритих позицій, які можуть або повинні заповнюватися одиницями відповідної семантичної природи.

Беручи до уваги формально-синтаксичну і семантико-синтаксичну структури елементарного речення, розрізняють формально-синтаксичні члени речення і предикатні та субстанціальні компоненти. Головні члени формально-синтаксичної структури речення – підмет і присудок – функціонують на основі предикативного зв'язку, який виявляється двобічним та взаємоспрямованим. Другорядні члени речення визначаються за допомогою однобічного підрядного зв'язку.

У семантико-синтаксичній структурі елементарного простого речення основними функціональними компонентами виступають предикати й субстанціальні синтаксеми. Проблема визначення семантичних типів предикатних компонентів не має однозначного розв'язання, бо в сучасному мовознавстві відсутні чіткі критерії їх визначення, що зумовлено складністю предиката як ознакового слова. Спроби кваліфікації предикатів знаходимо в дослідженнях У. Чейфа, В. Г. Гака, Т. В. Булигіної, Ю. Д. Апресяна, А. В. Щерби, О. Н. Селівестрової, І. Р. Вихованця, В. В. Богданова та інших. У поданому дослідженні використано семантичну класифікацію предикатів, розроблену І. Р. Вихованцем, згідно якої предикатні синтаксеми простого елементарного речення диференціюються на предикати дії, предикати процесу, предикати стану, предикати якості, предикати кількості та локативні предикати. Семантико-синтаксична структура елементарного речення визначається на основі семантико-синтаксичної валентності предикатного знака.

У сучасній українській мові до складу елементарного простого речення входять одновалентні – шестивалентні предикати. Це свідчить про те, що мінімальна валентна сполучуваність – одна субстанціальна синтаксема, а максимальна кількість іменникових компонентів не може виходити поза межі шести синтаксем.

Дослідники українського синтаксису визначають субстанціальну синтаксему як абстрактну семантико-синтаксичну мінімальну одиницю, що перебуває у валентному зв'язку з предикатом та характеризується певною сукупністю диференційних семантико-синтаксичних ознак. Згідно з теорією І. Р. Вихованця, у структурі елементарного простого речення функціонують такі різновиди субстанціальних синтаксем: суб'єктна, об'єктна, адресатна, інструментальна та локативна синтаксеми. Виступаючи залежними від предикатного знака одиницями, субстанціальні компоненти мають певні семантичні

варіанти та морфологічні засоби вираження, кількість і семантична природа яких зумовлена сполучувальними потенціями предикатного знака.

У граматичній системі мови розрізняють лівобічну та правобічну валентність предиката, відповідно до чого субстанціальні компоненти семантично елементарного речення розподіляють на лівобічні й правобічні. Лівобічна валентність представлена синтаксемами із суб'єктною семантикою, інші типи іменникових компонентів (об'єктні, адресатні, інструментальні та локативні синтаксеми) стосуються правобічної валентності предикатного знака.

Визначаючи семантико-синтаксичну структуру речення, валентність предиката передбачає поєднання субстанціальних синтаксем і предикатних компонентів. Функціонування семантико-синтаксичної валентності у двох вимірах – власне-семантичному та формально-синтаксичному – уможлиблює визначення різних типів реченневих структур, що функціонують як цілком сформовані структурно-інформативні одиниці конкретної мови. Валентний потенціал предиката створюється сукупністю всіх функціонально-синтаксичних позицій даної лексичної одиниці, вжитої в конкретному значенні. Предикат та іменникові синтаксеми його валентної рамки утворюють семантично елементарне речення.

У другому розділі **“Реалізація семантико-синтаксичної валентності в реченнях з тривалентними дієслівними предикатами”** подано семантичну характеристику тривалентних предикатів дії, процесу та стану, проаналізовано співвідношення їхніх облігаторних і факультативних субстанціальних компонентів, визначено основні типи семантико-синтаксичної структури речень з тривалентними дієслівними предикатами, окреслено особливості кореляції семантичної і формально-граматичної структури в елементарних реченнях, утворених зазначеними предикатними синтаксемами, розкрито специфіку вторинних субстанціальних компонентів у структурі речень з такими предикатами.

Аналіз семантико-синтаксичної структури речень з тривалентними предикатами доводить, що зазначені предикатні синтаксеми представлені дієслівними та прикметниковими одиницями. Переважну більшість тривалентних предикатів складають дієслівні компоненти, утворені предикатами дії, процесу і стану. Найпоширенішими з-поміж них виявляються тривалентні предикати дії, які характеризуються відбиттям лінійного розгортання дії в часі та вирізняються найбільшим сполучувальним потенціалом.

За семантикою зазначені предикатні синтаксеми охоплюють такі основні лексичні групи:

1) покриття одного об'єкта іншим (*покривати, накривати, закривати, загортати, закутувати* та ін.); **2) нанесення удару** (*бити, лупити, молотити, хлистати, дубасити* тощо); **3) зміна або перетворення об'єкта** (*барвити, копати, молоти, креслити, різати* і под.); **4) знищення об'єкта певним знаряддям** (*знищити, зрубати, зарізати, розбити, роздушити* і т. ін.); **5) давання** (*давати, здавати, вручати, довіряти, дарувати* та ін.); **6) повідомлення** (*повідомляти, говорити, висловлювати, казати, диктувати* і под.); **7) вимірювання** (*міряти, виміряти, заміряти, відміряти, доміряти* тощо); **8) називання** (*звати, називати, величати, кликати, дражнити* і т. ін.); **9) демонстрація** (*показувати, демонструвати, виставляти, являти, доводити* і под.); **10) побажання** (*бажати, зичити, хотіти, жадати, жичити* та ін.); **11) участь у певній діяльності** (*сприяти, підтримувати, суперечити, набридати, допомагати* і т. ін.); **12) переконання** (*переконувати, упевняти, умовляти, запевняти, завіряти* та ін.); **13) дозвіл** (*дозволяти, благословляти, підпускати, допускати, позволяти*, і под.); **14) пристосування** (*пристосовувати, прилаштовувати, призвичаювати, припасовувати, адаптувати* і т. ін.); **15) частування** (*частувати, пригощати, угощати, гостити, пришановувати* та ін.); **16) обдарування** (*обдаровувати, задаровувати, наділяти, підтримувати, шанувати* тощо).

Периферію тривалентних дієслівних предикатів утворюють предикати процесу та стану, для яких сполучуваність з трьома субстанціальними синтаксемами не є типовою. Тривалентні предикати стану вирізняються семантикою **емоційно-оцінного ставлення (почуття)**, що спрямоване на певні об'єкти та представлені дієсловами типу *любити, кохати, ненавидіти, боготворити, цінувати, поважати, дратувати, гнівити, зневажати, бентежити, вабити* і под. Тривалентні предикати процесу вказують на динамічну ситуацію, що стосується суб'єкта, але не передбачає активного виконавця, і позначають **емоційно-психічні процеси** (*ображатися, сердитися, гнівитися, злитися, подобатися* та ін.) або **визнання** (*визнавати, вважати, признавати, приймати, мати, вбачати* тощо).

На основі валентного потенціалу тривалентних предикатів дії в українській мові сформовано п'ять основних типів семантико-синтаксичної структури елементарних двоскладних речень:

1. Синтаксема у функції суб'єкта дії + предикатна синтаксема дії + об'єктна синтаксема, що вказує на предмет дії + об'єктна синтаксема із семантикою обмеження або

уточнення (S + P + O1 + O2). Організаційний центр семантико-синтаксичної структури цього типу представлений дієсловами на позначення **повідомлення, переконання, дозволу, називання, пристосування, частування, обдарування, участі в певній діяльності**, напр.: *Життя його пройшло в боротьбі. Він уже давно звик і **призвичаїв себе до небезпеки*** (В. Козаченко); *Він [Володя] беріг корені [винограду] від морозів і від засухи, ..а вони щовесни **задаровували його молодим пагінням*** (П. Загребельний); *Вона **пригощала Оксану всім, чим була багата*** (С. Чорнобривець).

2. Синтаксема з функцією суб'єкта дії + предикатна синтаксема дії + власне-об'єктна синтаксема + інструментальна синтаксема на позначення знаряддя дії (S + P + O + I). Конститутивними компонентами цього типу семантико-синтаксичної структури є дієслова із семантикою **покриття, нанесення удару, зміни або перетворення об'єкта, знищення та вимірювання**, напр.: – *Дощик. Та, далєбі, й гарненький, – **радів Хома, сяючи очима, і навіть не покривав себе шматочком брезенту*** (Г. Тютюнник); *Кухарі **навантажили хури харчами*** (І. Нечуй-Левицький); *Данило Микитович з **техніком заміряв метром глибину фундаменту*** (В. Кучер).

3. Синтаксема, що вказує на суб'єкт дії + предикатна синтаксема дії + власне-об'єктна синтаксема + адресатна синтаксема (S + P + O + A). Таку семантико-синтаксичну структуру породжують дієслова, що позначають **давання, демонстрацію та побажання**, напр.: *Він **має здати справу своєму наступникові** і тоді буде нарешті вільний* (Л. Смілянський); *Деякі **переклади** (італійські, мадярські, німецькі, норвезькі, іспанські, польські) **показував мені Р. Сембратович*** (М. Коцюбинський); *Всякий **своєму рідному добра бажає*** (Л. Українка).

4. Синтаксема у функції суб'єкта стану + предикатна синтаксема стану + власне-об'єктна синтаксема + об'єктна синтаксема із семантикою уточнення (S + P + O1 + O2). Морфологічними репрезентантами предиката у семантико-синтаксичній структурі речень цього типу є дієслова із семантикою **емоційно-оцінного ставлення або почуття**, спрямованого на певні об'єкти, напр.: *Старий **побоювався та поважав невістку за її зовнішній вигляд*** (Г. Тютюнник); *Покохав Андрій Семена за його **доброту, як рідного брата, як батька, як неньку...*** (М. Коцюбинський); *Мотря, **качаючись на печі, цілісіньку ніч не спала – теж плакала. Так уразив він її лихими речами*** (П. Мирний).

5. Синтаксема на позначення суб'єкта процесу + предикатна синтаксема процесу + об'єкт процесу + об'єктна синтаксема із семантикою уточнення (S + P + O1 + O2). Організаційний центр такої семантико-синтаксичної структури речень представлений

дієсловами на позначення **емоційно-психічних процесів** або **визнання**, напр.: *Мама дуже сердилась на нас за такі **непорядки*** (П. Мирний); *Думаю, **ви не образитесь на мене за мою щирість*** (Л. Українка); ***Шофер** ..почав лаштувати свої вудки, бо принципово не визнавав спіінга за серйозну рибальську снасть* (М. Чабанівський).

Формальне заповнення всіх потенційно можливих субстанціальних позицій тривалентних дієслівних предикатів у мовленні трапляється нечасто, що залежить від комунікативної потреби. Тому виокремлюємо облігаторні та факультативні субстанціальні синтаксеми. Облігаторними є субстанціальні компоненти, зумовлені семантико-синтаксичною валентністю предиката, що мають лексичне вираження на формально-граматичному рівні речення і через відсутність яких синтаксична конструкція втрачає граматичне й семантичне завершення. Факультативний компонент також детермінований валентністю предиката, але у зв'язку з комунікативними настановами він може мати нульове лексичне вираження.

У конструкціях з тривалентними дієслівними предикатами облігаторними виявляються переважно суб'єктні синтаксеми, що позначають активного діяча або носія процесу чи стану, та власне-об'єктні синтаксеми, які вказують на особу (предмет) спрямування дії, стану або процесу. Факультативності за певних обставин набувають синтаксеми на позначення об'єкта обмеження, об'єкта уточнення, адресата або інструменталія.

Семантична та морфологічна варіативність субстанціальних компонентів у структурі речень з тривалентними дієслівними предикатами залежить від семантики предиката та ситуативного оточення. Суб'єктна синтаксема при зазначених предикатах функціонує переважно у формі називного відмінка іменника на позначення істоти, що виконує дію або є носієм процесу чи стану, напр.: ***Хлопці наділяють** убогих людей гостинцями, зав'язують їм хусточки, сиплють у кишені, в пелени* (С. Васильченко); *Після вчорашнього **друзі** ніби **сердилися** одне на одного за те, що сталося, і працювали мовчки* (О. Гончар); [Мусій:] ***Люди** нашого Мартина почитують, **люблять** за те, що він добрий чоловік* (Б. Грінченко); Іменники-назви неістот у суб'єктній позиції зазвичай не виражають значення власне-суб'єкта. Уживання таких одиниць у позиції суб'єктного компонента призводить до ускладнення його семантики, напр.: ***Туман** химерно **окрива** Серпанком чорним гори* (П. Грабовський); *За її горлатість весь **вагон** уже **величав** бабу комендантом* (О. Гончар).

Власне-об'єктні компоненти у структурі речень, утворених тривалентними дієслівними предикатами, виражені здебільшого знахідним відмінком і позначають особу чи предмет, на які спрямовано дію, процес або стан, напр.: *Я сердивсь, **нарікав себе** мазуном, лемішкою* (М. Коцюбинський); *Він [Маковей] **оддав свій спирт** Хомі* (О. Гончар); *Боярська служба.. **поважала Максима Беркута** за його звичайність і розсудливість* (І. Франко).

Субстанціальні синтаксеми, що вносять у семантико-синтаксичну структуру речення уточнювальну семантику або мають обмежувальне значення, функціонують переважно у формі орудного відмінка або вживаються в різних іменниково-прийменникових формах, напр.: *Коструб **вразжав** людей своєю нелюдською **силою і вмінням** гратися гирями, мов пампушками* (М. Чабанівський); *Зять **називав** тестя **божесвільним** та казав, що він запродав душу нечистій силі* (М. Коцюбинський).

Основним морфологічним варіантом адресатної синтаксеми виступає давальний відмінок, який спеціалізований на вираженні семантико-синтаксичної функції адресата у граматичній системі сучасної української мови, напр.: *Ми спокійно забрали свої речі, **виплатили гроші візникові** й рушили до танку* (О. Досвітній); *Дід у мене був не простий, **кожному побажаю** такого діда* (Ю. Яновський).

Інструментальний компонент на позначення знаряддя дії виявляється найпоширенішим засобом вираження категорії інструментальності. У конструкціях з тривалентними дієслівними предикатами інструментальна синтаксема функціонує зазвичай у формі орудного безприйменникового відмінка та позначає конкретний предмет, за допомогою якого суб'єкт як ініціатор виконує дію, напр.: *Вона [панночка] мене і **щипає**, і **штирхає**, і **гребінцем** мене **скородить**, і **шпильками** **коле*** (М. Вовчок); ***Виміряє** [Огей] **папіряною стрічкою** деякі камінці* (О. Досвітній).

Аналіз кореляції семантичної та формально-граматичної структур у реченнях з тривалентними дієслівними предикатами переконує, що власне-семантична структура таких конструкцій знаходить своє формально-граматичне втілення за посередництва семантико-синтаксичного рівня. Між'ярусні кореляції формально-граматичного й семантичного рівнів елементарного двоскладного речення характеризуються як симетричними, так і асиметричними співвідношеннями.

Семантико-синтаксична структура речення, утворена тривалентним предикатом дії, характеризується в деяких випадках переміщенням інструментальної синтаксеми із значенням знаряддя дії в позицію суб'єкта дії, який зазнає редукції. Результатом такого переміщення є виникнення компонента з синкретичним значенням інструментального суб'єкта, напр.: *Зима вкрила землю пухнастим **снігом** → Пухнастий **сніг** укryw землю; Кров барвила його лице гарячим **рум'янцем** → Гарячий **рум'янець** барвив його лице.* Другорядний член похідної конструкції співвідноситься з правобічною синтаксемою у функції об'єкта дії.

Власне-семантична структура речень з тривалентними предикатами дії іноді зазнає також змін, пов'язаних з переміщенням називного суб'єкта дії в позицію орудного суб'єкта дії, що спричинює перетворення активної конструкції на пасивну. Внаслідок такої трансформації предикат дії перетворюється на предикат результативного стану, об'єктна синтаксема переходить у позицію суб'єктної, яка, у свою чергу, набуває форми орудного суб'єкта дії та зазнає часткової нейтралізації, напр.: *Син **подарував** матері **квіти** → **Квіти подаровані** матері (сином); Деканат **дозволив** студентам **перескладання** → **Перескладання дозволено** студентам (деканатом).*

Семантико-синтаксична структура, сформована тривалентними предикатами процесу та стану, також характеризується можливістю трансформаційних перетворень, унаслідок яких об'єктна синтаксема із семантикою уточнення переміщується у лівобічну позицію підмета, що призводить до згортання валентної рамки предикатного компонента, напр.: *Дівчина подобається йому **очима** → **Очі** дівчини подобаються йому; Він уразив мене своєю **розповіддю** → Його **розповідь** уразила мене.*

Семантико-синтаксична структура простих елементарних речень з тривалентними дієслівними предикатами передбачає також функціонування вторинних субстанціальних компонентів, що не входять до валентної рамки предикатної синтаксеми, з-поміж таких субстанціальних компонентів найпоширенішими виявляються атрибутивні й адвербіальні другорядні члени. Атрибутивні синтаксеми виникають унаслідок згортання окремих одиниць семантико-синтаксичної структури речення та перерозподілу синтаксичних залежностей, що відбувається у процесі переміщення предикативного компонента в залежну присубстантивну позицію, напр.: ***Висока** хвиля обдала їх **колючою** водою (В. Кучер) ← Хвиля обдала їх водою + Хвиля висока + Вода колюча; Паморозь **розкішним***

мереживом покрила **нерухомі** дерева (М. Стельмах) ← Паморозь мереживом покрила дерева + Мереживо розкішне + Деревя нерухомі.

У структурі речень, породжених тривалентними дієслівними предикатами, функціонують також адverbіальні вторинні компоненти, що виражають темпоральне, причинове, цільове, допустове та інші обставинні значення. Виникнення таких структур спричинено трансформаційними перетвореннями у складнопідрядному реченні, що зумовлює зміну предиката підрядної частини на відпредикатний іменник і перехід його з присудкової позиції в обставинну, внаслідок чого утворюється просте ускладнене речення з детермінантним другорядним членом, вираженим прийменниково-відмінковою формою, напр.: **Коли тривав ремонт, робітники покрили підлогу дошками** → **Під час ремонту робітники покрили підлогу дошками**; **Вчителі видали учням додаткові підручники, бо існувала необхідність** → **Вчителі видали учням додаткові підручники у зв'язку з необхідністю**; **Якщо робітники виконують завдання достроково, керівництво нагородить їх премією** → **За умови дострокового виконання завдання керівництво нагородить робітників премією**; **Хоч було пізно, мати дозволила синові гратися** → **Незважаючи на пізній час, мати дозволила синові гратися**.

У третьому розділі “Семантико-синтаксична організація речень з тривалентними предикатами якості” визначено особливості прикметникової валентності, охарактеризовано семантичні особливості тривалентних предикативних прикметників, встановлено типи семантико-синтаксичної структури речень із зазначеними предикатами, проаналізовано структурно-семантичні особливості конструкцій, утворених тривалентними предикатами якості-відношення.

Породжувальна функція предикатів якості характеризується певними особливостями, що зумовлено їхньою семантичною природою, а саме специфікою ознаки, яку вони виражають. У присудковій позиції предикати якості виражені зазвичай предикативними прикметниками, що передають таку статичну ознаку, яка є постійною, невід’ємною ознакою істоти або предмета та визначає їхню характерну своєрідність, відмінність від інших істот чи предметів. Функціонуючи в первинній для дієслова присудковій позиції, прикметникові предикати набувають валентних спроможностей, що зумовлює їхню сполучуваність з іменниковими компонентами. Семантико-синтаксична структура речень з предикатами якості ґрунтується на визначальній ролі прикметникового предиката, що

вказує на модально-часові характеристики, а також визначає синтаксемний склад елементарних простих речень.

У сучасній українській мові семантично елементарне просте речення, утворене предикатом якості, включає до свого складу одновалентні, двовалентні і тривалентні прикметникові предикати. Сполучувальна спроможність предикатів якості залежить від ступеня їхньої предикативності або напівпредикативності. Так, дво- і тривалентні прикметники переважно закріплені у присудковій позиції як первинній формально-синтаксичній позиції, водночас для одновалентних функція присудка є вторинною. Присудкова позиція предикатів якості свідчить про їхнє невласне-прикметникове функціонування і семантико-синтаксичне зближення з дієсловом. Порівняно з одно- та двовалентними прикметниковими предикатами якості, тривалентні трапляються у мовленні значно рідше.

Семантичні особливості тривалентних предикативних прикметників уможливають виокремлення кількох семантичних угруповань з-поміж зазначених предикатних синтаксем. До основних семантичних типів тривалентних предикатів якості зараховуємо прикметникові одиниці, що позначають: **1) борг людини іншим** (*винний, повинний, винуватий* та ін.); **2) відповідність / невідповідність особи (предмета) іншій особі (предмету)** (*схожий, відмінний, споріднений, однаковий, несхожий* і под.); **3) загальне визнання особи чи предмета, популярність / непопулярність** (*відомий, знаменитий, популярний, примітний, малознайомий, і т. ін.*); **4) використання та доступність / недоступність предмета** (*корисний, вигідний, доступний, недоступний, несприятливий* тощо); **5) підпорядкування або залежність / незалежність особи (предмета)** (*залежний, відданий, підпорядкований, незалежний, непокірний* і под.); **6) особливості вдачі або морально-естетичні якості людини** (*чесний, щирий, відвертий, винний, нечистий* і т. ін.); **7) зв'язки людини з іншими** (*згодний, солідарний, зобов'язаний, вдячний, завдячений* та ін.); **8) вирізняльні характеристики** (*важливий, особливий, цінний, дорогоцінний, помітний* тощо); **9) загальну оцінку** (*гарний, приємний, цікавий, страшний, бридкий* і т. ін.).

Аналіз реченнєвих конструкцій з тривалентними предикатами якості доводить, що зазначені предикатні одиниці утворюють три основні типи семантико-синтаксичної структури речень :

1. Синтаксема у функції суб'єкта якості + предикатна синтаксема якості + об'єктна синтаксема + адресатна синтаксема (S + P + O + A). Організаційний центр семантико-синтаксичної структури цього типу представлений прикметниками, що позначають **борг людини іншим**, напр.: *А грошей вони вам багато були винні?* (П. Мирний); *Як багато цим людям повинна я, що нічого від мене не ждуть* (Г. Чубач).

2. Синтаксема із функцією суб'єкта якості + предикатна синтаксема якості + власне-об'єктна синтаксема + об'єктна синтаксема із семантикою обмеження (S + P + O1 + O3). Таку семантичну структуру породжують прикметникові предикати із значенням **відповідності / невідповідності істоти (предмета) іншій істоті (предметові), популярності / непопулярності, використання та доступності предмета, підпорядкування або залежності, зв'язків людини з іншими, а також морально-естетичних якостей**, напр.: *Любка була дуже схожа з лиця на Немидору* (І. Нечуй-Левицький); *Морська подорож корисна мені... тим, що скорочує час їзди залізницею* (Л. Українка); *Та я з ним в одному не згоден...* (І. Драч).

3. Синтаксема із функцією суб'єкта якості + предикатна синтаксема якості + об'єктна синтаксема із семантикою уточнення + об'єктна синтаксема із семантикою обмеження (S + P + O2 + O3). Морфологічними репрезентантами предиката у семантико-синтаксичній структурі речень цього типу виступають прикметники, що мають **вирізняльне значення або виражають загальну оцінку**, напр.: *Голос нічим не особливий мені, але техніка прекрасна* (М. Слабошпицький); *Він став їй просто чимось огидний* (Ю. Збанацький);

Субстанціальні синтаксеми є компонентами, які підпорядковані тривалентним предикатам якості компонентами, що передають значення реальної предметності й диференційовані на суб'єктну, об'єктну та адресатну.

Семантико-синтаксична структура речень, утворених зазначеними предикатами, передбачає наявність облігаторної суб'єктної синтаксеми, що характеризується певним лексико-семантичним вираженням і морфологічним оформленням. Іменниковий компонент у функції суб'єкта позначає істоту або предмет як пасивних носіїв якісного стану та зазвичай виражений формою називного відмінка, напр.: *Сини .. не схожі ні в чому на тебе* (П. Загребельний); *Батько дуже вдячний синові за допомогу*; *Чіпка й собі, хоч і бачив, що мати перед ним не винна, держався руки жінки, а за нею — й теці* (П. Мирний).

Об'єктна синтаксема в конструкціях з тривалентними предикативними прикметниками функціонує як зумовлений семантико-синтаксичною валентністю правобічний субстанціальний компонент, що може мати облігаторний або факультативний вияв. З-поміж факультативних об'єктних синтаксем у конструкціях зазначеного типу розрізняємо одиниці на позначення об'єкта уточнення та одиниці, що вказують на об'єкт обмеження. До морфологічних засобів вираження іменникового компонента у функції об'єкта зараховуємо безприйменникові та прийменникові форми, напр.: *Всі вони [солдати] схожі на тебе. Пілотками, касками, терпким чоловічим потом, усмішкою і радістю..* (В. Коваль); *Повір мені, я відвертий з тобою у всьому* (В. Малик); *Це місце було особливо цінне для батька спогадами* (К. Гордієнко);

Іменникова синтаксема у функції адресата належить до облігаторних субстанціальних компонентів семантико-синтаксичної структури речень з тривалентними предикатами якості, що зумовлюють наявність трьох обов'язкових елементів. Морфологічним репрезентантом адресатної синтаксеми виступає давальний відмінок субстантива, що зазвичай позначає особу, напр.: *Я вам два карбованці винна* (М. Зарудний); *Побіжи зараз до Соломії, візьмеш у неї курку та мірку картоплі: вона мені винна* (І. Карпенко-Карий). У сучасній українській мові предикативні прикметники, які вимагають участі давального адресата, становлять досить обмежену в кількісному відношенні групу.

Особливе угруповання в системі тривалентних прикметникових предикатів становлять предикатні одиниці, які позначають співвідносний ступінь вияву ознаки. Такі прикметники кваліфікуємо як тривалентні предикати якості-відношення, що представлені вищим і найвищим ступенями порівняння, напр.: *Чим старшина кращий за пана?* (З. Тулуб); *Ти лише за віком старший серед нас* (О. Донченко).

Тривалентні предикати якості із значенням співвідносної міри ознаки мають синтетичні та аналітичні засоби вираження, напр.: *Хлопчик вищий на зріст за дівчинку; Директор найдосвідченіший у таких питаннях з-поміж учителів; Мотоцикл менш зручний для подорожування, ніж автомобіль; Троянда найбільш приваблива цвітом з-поміж рослин.* У більшості випадків синтетичні та аналітичні форми тривалентних предикатів якості-відношення є синонімічними, проте вони мають різну сферу застосування й тому співіснують у системі мови.

Валентне оточення зазначених предикатних компонентів утворюють облігаторні синтаксеми у функції суб'єкта й об'єкта порівняння та факультативна синтаксема із семантикою обмеження, які виражені різними прийменниково-відмінковими формами іменників, напр.: *На зріст учитель був вищий од батька* (О. Довженко); *Груші були на смак солодші за мед* (П. Мирний); *Ні, Люся красивіша обличчям від Наталки* (О. Васильківський).

У “**Висновках**” узагальнено результати проведеного дослідження:

Семантико-синтаксична валентність предиката ґрунтується на його семантиці й визначає кількісний і якісний склад залежних субстанціальних компонентів. В елементарному простому реченні функціонують суб'єктні, об'єктні, адресатні, інструментальні і локативні синтаксеми, які мають свої морфологічні варіанти та залежать від семантичного типу предиката.

У сучасній українській мові тривалентні предикати представлені дієслівними та прикметниковими одиницями. Предикати дії посідають центральне місце в системі тривалентних дієслівних предикатів і мають досить розгалужене семантичне наповнення. До периферійної зони зазначених предикатних синтаксем належать предикати стану та процесу, для яких валентне поєднання з трьома іменниковими компонентами не є типовим.

Тривалентні дієслівні предикати породжують п'ять типів семантико-синтаксичної структури елементарних двоскладних речень, які характеризуються лівобічним вираженням суб'єктної синтаксеми, що позначає активного діяча або носія процесу чи стану. Правобічні субстанціальні компоненти при зазначених предикатах указують на власне-об'єкт, об'єкт обмеження, об'єкт уточнення, адресат або інструменталь.

Функціонування тривалентних предикатів якості є максимальним виявом валентності предикативних прикметників, повна реалізація якої у мовленні трапляється нечасто. Тривалентні предикати якості утворюють кілька семантичних угруповань, відповідно до свого лексичного наповнення та особливостей субстанціальних синтаксем, з якими вони поєднуються.

Тривалентні прикметникові предикати формують три основних типи семантико-синтаксичної структури елементарного речення, що утворені варіативними комбінаціями

синтаксем на позначення суб'єкта якості, власне-об'єкта, адресата та об'єкта із семантикою уточнення або обмеження.

Окремий різновид тривалентних предикативних прикметників формують предикати якості-відношення, що позначають співвідносний ступінь вияву ознаки та представлені вищим і найвищим ступенями порівняння. Семантико-синтаксична валентність зазначених предикатних компонентів зумовлює участь іменникових синтаксем у функції суб'єкта якісної ознаки, об'єкта порівняння та об'єкта обмеження.

Субстанціальні синтаксеми в конструкціях з тривалентними предикатами диференційовані на облігаторні та факультативні. Облігаторний вияв завжди мають суб'єктні синтаксеми, що позначають активного діяча або носія процесу, стану чи якісної ознаки, та власне-об'єктні синтаксеми. Факультативності за певних обставин набувають синтаксеми на позначення об'єкта обмеження, об'єкта уточнення, адресата чи інструменталія. Конструкції з тривалентними предикатами якості-відношення утворені облігаторними компонентами, що вказують на суб'єкт якісної ознаки й об'єкт порівняння. Синтаксема у функції об'єкта обмеження має факультативний вияв.

Кореляція компонентів формально-граматичної та семантичної структури елементарного двоскладного речення, утвореного тривалентним предикатом, має як симетричний, так і асиметричний характер. Асиметричні співвідношення репрезентовані компонентом із синкретичним значенням інструментального суб'єкта, формально-граматичним виразником котрого є підмет, або наявні у пасивних двоскладних конструкціях, підмет яких корелює з об'єктним суб'єктом, а присудок представлений предикатом стану. Асиметрія між'ярусних кореляцій характерна і для структури речень, сформованих тривалентними предикатами процесу та стану, де трапляється переміщення об'єкта уточнення в позицію підмета.

У семантико-синтаксичній структурі речень з тривалентними предикатами наявні вторинні субстанціальні синтаксеми, з-поміж яких найпоширенішими виявляються атрибутивні й адвербіальні другорядні члени. Атрибутивні компоненти виникають у результаті згортання окремих одиниць семантико-синтаксичної структури речення та виражені прикметниковими або прислівниковими одиницями. Адвербіальні вторинні синтаксеми виражають значення часу, причини, умови, мети й допусту. Виникнення таких компонентів спричинено трансформаційними перетвореннями відповідної підрядної

частини складнопідрядного речення та згортанням предиката у відпредикатний іменник з прийменником.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Функціонування тривалентних дієслівних предикатів в українській мові // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Вип. 44. – Кіровоград: РВЦ Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, 2002. – С. 117-121.

2. До проблеми аналізу багатовалентних дієслів у сучасній українській мові // Наукові записки. – Вип. 4. – Серія: Філологія. – Вінниця: Вид-во Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського, 2002. – С.150-157.

3. Функціонування субстанціальних компонентів у реченнях з тривалентними дієслівними предикатами // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Вип. 48. – Кіровоград: РВЦ Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, 2003. – С. 214-224.

4. Функціонування тривалентних предикатів якості в сучасній українській мові // Гуманітарний вісник. – Спеціальний випуск: Філологія. – Переяслав-Хмельницький: Вид-во Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди, 2003. – С.223-232.

5. Суб'єктні синтаксеми у структурі речень з тривалентними предикатами дії // Наукові записки. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Вип. 53. – Кіровоград: РВЦ Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, 2004. – С. 225-234.

АНОТАЦІЯ

Галаган О. М. Семантико-синтаксична структура речень з тривалентними предикатами. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова. – Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Кіровоград, 2004.

Дисертація присвячена дослідженню зв'язку категорії валентності предиката із семантико-синтаксичною структурою елементарного речення. Уперше в українському мовознавстві встановлено кількісний та якісний склад тривалентних предикатів, а також охарактеризовано основні лексико-семантичні групи зазначених предикатних одиниць. Установлено закономірності функціонування субстанціальних синтаксем у реченнях з тривалентними предикатами. Визначено типи семантико-синтаксичної структури речень, сформованих такими предикатами. Встановлено співвідношення між семантичним та формально-граматичним рівнями елементарних речень з тривалентними предикатами. Описано особливості поширення їхньої структури вторинними субстанціальними компонентами.

Ключові слова: валентність предиката, тривалентні предикати, семантико-синтаксична структура речення, облігаторний / факультативний компонент, суб'єктна синтаксема, власне-об'єктна синтаксема, об'єкт уточнення, об'єкт обмеження, адресатна синтаксема, інструментальна синтаксема.

АННОТАЦИЯ

Галаган Е. Н. Семантико-синтаксическая структура предложений с трехвалентными предикатами. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Кировоградский государственный педагогический университет имени Владимира Винниченко, Кировоград, 2004.

В диссертации исследована связь категории валентности предиката с семантико-синтаксической структурой элементарного предложения.

Впервые в украинском языкознании установлены количественные и качественные характеристики трехвалентных предикатов, которые представлены глаголами и прилагательными. Глагольные трехвалентные предикаты состоят из предикатов действия, процесса и состояния.

Выделены типы семантико-синтаксической структуры предложений, сформированных такими предикатами. Трехвалентные глагольные предикаты порождают пять основных типов семантико-синтаксической структуры, которые характеризуются наличием левосторонней субъектной синтаксемы и правосторонних собственно-объектного, объектного уточняющего (объектного ограничивающего), адресатного или инструментального компонентов.

Наличие трех субстанциальных компонентов является максимальным проявлением валентности в конструкциях с предикативными прилагательными. В ходе диссертационного исследования установлено, что порождающая способность трехвалентных предикативных прилагательных обуславливает образование трех основных типов семантико-синтаксической структуры предложения, которые формируются на основе комбинаторного функционирования субъектной, собственно-объектной, адресатной и уточняющей или ограничивающей синтаксем.

В работе проанализированы варианты лексического представления непредикатных компонентов в конструкциях с трехвалентными предикатами, что позволило разграничить их облигаторный и факультативный статус. Облигаторными являются субъектные и собственно-объектные синтаксемы. Факультативностью в отдельных случаях характеризуются объектные ограничивающие, объектные уточняющие, адресатные и инструментальные компоненты.

Отдельную разновидность трехвалентных предикатов образуют предикаты качества-отношения, представленные формами сравнительной и превосходной степени. Семантико-синтаксическая валентность таких предикативных прилагательных предполагает участие облигаторных синтаксем со значением субъекта качественного признака и объекта сравнения, а также факультативного компонента в функции объекта ограничения.

В диссертации определены особенности корреляции семантической и формально-грамматической структуры элементарных двусоставных предложений, образованных трехвалентными предикатами. Установлен ее симметрический и асимметрический характер. Отличительной чертой асимметрической межуровневой корреляции является качественное и количественное несоответствие единиц структурных уровней предложения.

Установлена специфика второстепенных субстанциальных синтаксем, которые находятся за пределами валентной рамки трехвалентных глаголов и прилагательных, и возникают в результате трансформаций соответствующих единиц семантико-синтаксической структуры предложения. Такие субстанциальные компоненты выражены, как правило, атрибутивными и адвербиальными второстепенными членами.

Ключевые слова: валентность предиката, трехвалентные предикаты, семантико-синтаксическая структура предложения, облигаторный / факультативный компонент, субъектная синтаксема, собственно-объектная синтаксема, уточняющий объект, ограничивающий объект, адресатная синтаксема, инструментальная синтаксема.

ANNOTATION

Halagan O. M. Semantic-syntactical structure of the sentences with the trivalent predicates. – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in Philology by specialty 10.02.01 – Ukrainian language. – Kirovograd State Pedagogical University named after V. Vynnychenko, Kirovograd, 2004.

In the research the connection of the category of valency of a predicate with semantic-syntactical structure of the elementary sentence is investigated. First in the Ukrainian linguistics the amount and the peculiar features of the trivalent predicates are defined. The basic semantic groups of the investigated predicates according to their meaning are established. The specific features of the substantive components functioning in the structures with these predicates are determined. The types of semantic-syntactical structure, formed by these predicates, are given. The peculiarities of the correlation of semantic and formal-grammatical structures of the two-member elementary sentences with trivalent predicates are analyzed. The ways of their structure extension with the secondary substantial components are described.

Key words: valency of the predicate, trivalent predicates, semantic-syntactical structure of the sentence, obligatory component, optional component, subject syntaxeme, proper-object syntaxeme, defining object, limiting object, addressee syntaxeme, instrumental syntaxeme.

**СВІДОЦТВО ПРО ВНЕСЕННЯ СУБ'ЄКТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ
ДО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ВИДАВЦІВ,
ВИГОТІВНИКІВ І РОЗПОВСЮДЖУВАЧІВ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ
Серія ДК № 1537 від 22.10.2003 р.**

**Підп. до друку 14.09.2004. Формат 60×90/16. Папір офсет. Друк різнограф.
Ум. др. арк. 0,9 Тираж 100. Зам. № 3641.**

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧИЙ ВІДДІЛ

Кіровоградського
університету імені Володимира Винниченка

державного

педагогічного

25006, Кіровоград, вул. Шевченка, 1

Тел.: (0522) 24-59-84.

Fax.: (0522) 24-85-44.

E-Mail: mails@kspu.kr.ua

